

İstanbul'da Yaya Ulaşımı

Savunmasız yol kullanıcıları için trafik güvenliğinin zayıf olduğu yerlerde, yeterince temsil edilemeyenlerin ihtiyaçlarına yönelik çözümler üretilmesi temel ilkesinden hareketle oluşturulan yaya ulaşımı eylem planları, temel olarak kentlerdeki yürünebilirliği artırmayı hedefler. Yürünebilir bir kent, çevresel etkileri ile kentsel sürdürülebilirliğe katkıda bulunurken; toplumsal ve rekreatif değeriyle kentteki adalete hizmet eder.

Hale Erez Külekçi*

* Dr., İBB Ulaşım Dairesi Başkanlığı Yaya Erişimi Şefi

Kentsel ulaşım planlamasının tarihsel gelişimine bakıldığında; ulaşım konusu bütüncül olarak değil dönemin taleplerini karşılamaya yönelik arz üretimiyle biçimlendirildiğinden; bu yaklaşımın mekânsal, ekonomik, sosyal ve çevresel etkileri de olumsuz olmuştur. Bu olumsuz etkilerin giderilmesi bakımından trafik kazalarının azaltılması, çevre kirliliğinin önlenmesi, herkes için erişilebilir ulaşım seçeneklerinin üretilmesi, ulaşım maliyetlerinin azaltılması, kamu kaynaklarının verimliliğinin artırılması hedefleriyle uyumlu olarak ulaşım sorunlarının çözümü için sürdürülebilir ulaşım politikaları önem kazanır. Sürdürülebilir ulaşımın temelindeyse yürünebilirlik politikaları yer alır; yürünebilir ortamların konfor ve güvenlik şartları, yaya yolculuklarının ve ulaşım türleri arasındaki aktarmalı yolculukların tercih edilmesinde en etkin uygulama araçlarından biri sayılır.

Kentsel Ulaşım Planlamasında Yürünebilirlik

Yürünebilirlik, bir alanın ne derece yürümeye uygun olduğu - bir başka deyişle yürünebilirlik performansının ölçüsü olarak tanımlanır. Bu ölçünün birimleri ise; alanda yayalara sunulan hizmetlerin kalitesi, motorlu taşıt yollarının koşulları ve yaya mekânlarıyla olan ilişkisi, arazi kullanım türleri, güvenlik ve konfor anlamında yeterli bir yürüyüş çevresi sunup sunmaması gibi koşullarla ifade edilir.

Yürüme, başta motorlu taşıtlar olmak üzere diğer ulaşım türlerini kullanırken mümkün olmayan bir şekilde yerel çevreyi deneyimleme ve daha geniş toplum kesimleriyle etkileşim kurma imkânı sunar.

Yürünebilirlik; trafik tıkanıklığını azaltan çevre dostu/yeşil bir ulaşım türü olma niteliği ve enerji tüketiminin, hava ve gürültü kirliliğinin azaltılmasını sağlayan çevresel etkileriyle

sürdürülebilir kentlerin de temelini oluşturur. Yürümek, toplumsal ve rekreatif değerinin yanı sıra toplumun tümüne açık olmasından ötürü sınıfsal ayrışma yaratmayan, adil bir ulaşım türüdür. Bununla birlikte yürümek, başta motorlu taşıtlar olmak üzere diğer ulaşım türlerini kullanırken mümkün olmayan bir şekilde yerel çevreyi deneyimleme ve daha geniş toplum kesimleriyle etkileşim kurma imkânı sunar. Yerel çevrenin ve kentsel gelişimin bir parçası olarak yürüme, kamusal alanın hem bir göstergesi hem de iyileştirme aracıdır.

İstanbul'u insan odaklı bir ulaşım planlaması ile buluşturmak için "Yürünebilir İstanbul" vizyonundan yola çıkılarak yayaların daha güvenli ve rahat hareketini sağlamak amacıyla 2020'de İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Ulaşım Daire Başkanlığı'na bağlı Yaya Erişimi Şefliği kuruldu ve bu doğrultuda çalışmalar başlatıldı. Bu şeflik, C40 Cities ve C40 Walking & Cycling Network üyelikleri gibi uluslararası iş birlikleriyle İstanbul'da toplu taşıma, yürüme ve bisiklet gibi sürdürülebilir ulaşım türlerini destekleyen projeler geliştiriyor.

İBB 2020-2024 Stratejik Planı'nda öngörülen "Sürdürülebilir Hareketlilik Kapsamında Kentsel Ulaşımı Geliştirmek" amacı altında "Ulaşılabilir İstanbul" teması yer alıyor. "Sürdürülebilir Hareketlilik Kapsamında Kentsel Ulaşımı Geliştirmek" amacıyla uyumlu insan odaklı bir ulaşım vizyonu doğrultusunda, İstanbul'un çeşitli yerlerinde yayalaştırma, yaya alanlarının erişilebilirlik, konfor ve güvenlik şartlarının iyileştirilmesi ile ilgili çalışmalar devam ediyor. Sürdürülebilir hareketlilik kapsamında bisikletli ulaşımın ve yaya ulaşımının toplu taşımayla entegre edilmesi yönünde planlamalar yapılıyor. Kısa mesafeli yolculuklarda ve aktarmalarda, yayaların dinlenme, kısa süreli sosyalleşme ve bu süre içinde temel ihtiyaçlarını gidermelerine yönelik konforlu kamusal alanlar, erişilebilirlik standartlarına uygun tasarımlar ve uygulamalar geliştiriliyor. Bu çalışmalarda ulusal ve uluslararası düzeyde çeşitli paydaşlarla ortak fon ve hibe programlarından destekler alınıyor ve aynı zamanda özel günlerde etkinlikler düzenleniyor.

Amaç İstanbulluların, kentin sokaklarında yürümelerini teşvik etmek için gerekli fiziki ve sosyal altyapıyı oluşturmak, güvenli ve konforlu yaya erişimini sağlamak ve dolayısıyla bireylerin kent ile bağlarının kuvvetlenmesini sağlamak, konforlu yaya erişimiyle özel araç kullanımını azaltmak ve daha az araç kullanımı ile hem şehir mekânını daha verimli kullanabilmek hem de karbon salımını düşürerek İstanbul'u çevreye daha duyarlı bir kent hâline getirmek.

İstanbul'da Bir İlk:

Yaya Durağı

Yaya Erişimi Şefliği'nin kuruluş tarihi ile başvuru süreci örtüşen ilk fon projesi 2020'de başlayan parklet projesidir. Literatürde ve yurt dışındaki şehir uygulamalarında parklet adıyla bilinmesine karşın ülkemizdeki ilk uygulama olması nedeniyle ulusal literatüre ve teknik terimler sözlüğüne "yaya durağı" olarak geçmiştir. Bu kapsamda Yaya Durağı-Parklet Projesi, Sağlıklı Şehirler Ortaklığı'nın (PHC) desteği, İBB ve WRI Türkiye Sürdürülebilir Şehirler iş birliğiyle kent içi ulaşımında yol güvenliğini sağlamak, motorlu taşıtlar yerine aktif ulaşımı teşvik etmek üzere geliştirilmiştir. Bu projeye trafiği sakinleştirerek yol güvenliğini sağlamak, seçilen taşıt park yerlerini halka açık alanlara dönüştürerek yürümeyi teşvik etmek, yayalara konforla kullanabilecekleri kamusal alanlar sağlamak ve topluluk duygusunu güçlendirmek amaçlanmaktadır. İstanbul'un ilk yaya durağı 2022 yılının Haziran ayında Şişli, Halaskargazi Caddesi'nde hizmete açılmıştır (Resim 1).

Resim 1 Şişli Halaskargazi Caddesi Yaya Durağı

Resim 2 Şişli İlçesi Yıldız Posta Caddesi Yaya Durağı

İkinci yaya durağıysa Mayıs 2023'te belediye öz kaynağıyla Şişli'de Yıldız Posta Caddesi üzerinde hizmete açıldı (Resim 2). İstanbul genelinde yaya duraklarının yaygınlaştırılması çalışmalarına ve çalışmalarla ilgili taleplerin toplanılmasına hâlen devam ediliyor.¹ Toplanan talepler, yol üstü parklanma, yaya yoğunluğu, trafik güvenliği, ulaşım entegrasyonu ve arazi kullanımı türü göstergeleri açısından değerlendiriliyor ve yeni yaya durakları bu perspektifle belirleniyor.

Türkiye'de Bir İlk: Yaya Ulaşımı Ana Planı

Aralık 2020'de başlayan İstanbul Yaya Ulaşımı Ana Planı (YUAP) çalışması, sürdürülebilir kentsel hareketlilik planlamasında motorsuz ulaşım türlerinin kullanımının artırılmasına yönelik iyileştirmelere odaklanıyor. Çalışma yaya ulaşımıyla yürünebilirlik sorununun tüm yönleriyle tespiti, arazi kullanım ve ulaşım planları ile uyumlu, etkin, sürdürülebilir stratejilerin belirlenmesi, model ağ analizinin hazırlanarak uygulamaya esas teşkil edecek fikir projelerinin ve rehberlik sağlayacak tasarım-standart kılavuzunun hazırlanmasını kapsıyor.

Çalışmanın temel amacı, İstanbulluların, kentin sokaklarında yürümelelerini teşvik etmek için gerekli fiziki ve sosyal altyapıyı oluşturmak, güvenli ve konforlu yaya erişimini sağlamak ve dolayısıyla bireylerin kent ile bağlarının kuvvetlenmesini sağlamak, konforlu yaya erişimiyle özel araç kullanımını azaltmak ve daha az araç kullanımı ile hem şehir mekânını daha verimli kullanabilmek hem de karbon salımını düşürerek İstanbul'u çevreye daha duyarlı bir kent hâline getirmek.

Sosyoekonomik, demografik, mekânsal ve toplu ulaşım ile ilişkili verileri kullanarak, yayaaların sorun yaşadığı alanların belirlenmesini sağlamak ve politika önlemleriyle ilişkilendirilecek öncelikli müdahale alanlarını belirlemek amacıyla İstanbul Yaya Ulaşımı Analiz Modeli oluşturuldu. Bu çerçevede İstanbul coğrafyası, yürüme mesafeleri göz önünde bulundurularak 250 metre yarıçaplı eşdeğer altıgenlere ayrıldı; analiz modeli yapısını oluşturacak ana ve alt değişkenler belirlendi. Yaya yoğunluğu, yaya

konforu vb. belirleyebilecek veriler toplandı; veri madenciliği uygulamaları ile bu veriler işlenerek; ana değişken ve alt değişkenler standart skorlara dönüştürüldü (Resim 3). Analitik hiyerarşi yöntemi (AHP) kullanılarak ana değişken ve alt değişkenler, önemlerine göre ağırlıklandırıldı.

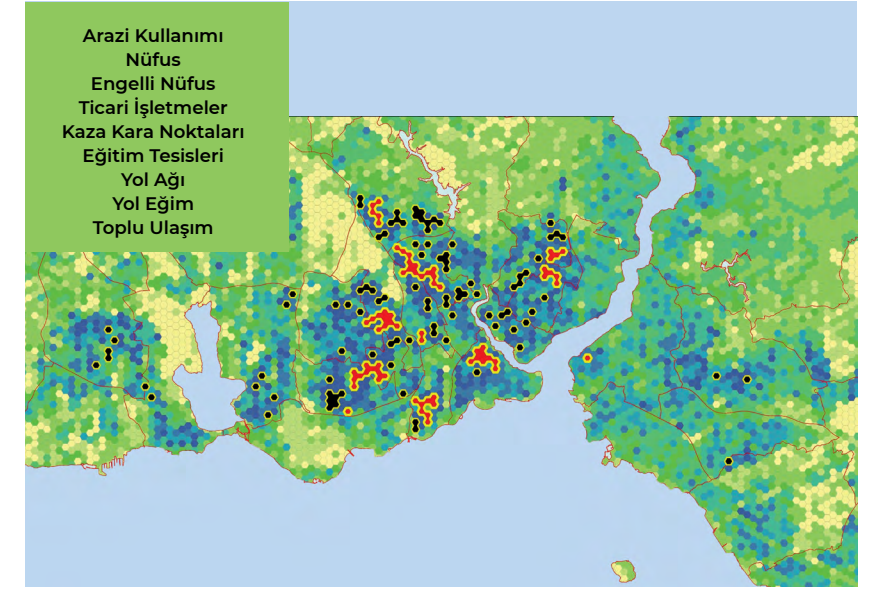
Yaya ulaşımının artması, davranış değişikliğiyle bağlantılı. Dolayısıyla davranış değişikliğinin toplumsal etkiye dönüşebilmesi için değişime çocuklardan başlamak önemli. Bu doğrultuda Güvenli Okul Projeleri, yürümenin bir davranış biçimi hâline gelebilmesi için çok önemli bir adım.

Çalışmanın vizyonu, 2040 yılı hedef alınarak “birlikte, adil, engelsiz ve güvenli daha fazla yürüyen İstanbul” olarak belirlendi. Çalışmada 4 temel amaç, 6 politika önlemi ve 20 proje belirlenmiş olup detayları Tablo 1'de yer alıyor.

Bu çalışmada tanımlanan vizyon ve stratejilerle uyumlu olarak tasarlanan projeler ve bu projelerin takvimlendirilmesi ile “Yaya Ulaşım Eylem Planı” oluşturulmuştur. YUAP eylem planları, İstanbul genelinde yaya ulaşımını etkin hâle getirmek için oldukça önemli bir yere sahip.

Güvenli Okul Bölgeleri Projesi

Yaya ulaşımının artması, davranış değişikliğiyle doğrudan bağlantılı bir mesele. Davranış değişikliğinin toplumsal etkiye dönüşebilmesi için de değişime çocuklardan başlamak önem taşıyor. Bu doğrultuda Güvenli Okul Projeleri de yürümenin bir davranış biçimi hâline gelebilmesi için çok önemli bir adım. Kentsel ölçekte yaya öncelikli erişim ağı oluşturmak amacıyla belirlenen mekânsal müdahaleler kapsamında Güvenli Okul Bölgeleri Projesi geliştirildi ve öncelikli olarak projenin uygulanması için planlama yapıldı (Tablo 1).

Resim 3 Analiz Modeli, Alt Değişkenler ve Öncelikli Müdahale Alanları

Amaçlar	Politika Önlemleri	Projeler
A01 Sokağı Birlikte, Engelsiz, Adil ve Güvenle Kullanmak	P001 Bütüncül Sokaklar (Complete Streets) Yaklaşımı	P01 Yaya Dostu Sokaklar Projesi
		P02 Kaldırım Denetimi Projesi
		P03 Güvenli Okul Bölgeleri Projesi
		P04 Çocuk Dostu Sokaklar Projesi
		P05 Kaza Kara Noktaları ve Kavşak İyileştirme Projesi
		P06 Sakin Mahalleler Projesi
A02 Yürümeyi Bir Ulaşım Türü Olarak Tanımlamak	P002 Kent İçi Ulaşımında Yaya Yolculukları	P07 Kentsel Ölçekte Yaya Öncelikli Erişim Ağı Projesi
		P08 Toplu Taşıma İstasyonlarına Yaya Erişiminin İyileştirilmesi Projesi
		P09 Mobil Yaya Uygulaması Projesi
A03 Yürümeyi Teşvik Etmek	P003 Davranış Değişikliği Kampanyaları	P10 “Haklarımızın Farkındayız” Kampanyası
		P11 “Sağlık İçin Yürüyoruz” Kampanyası
		P12 “Yürüyoruz, Tasarruf Ediyoruz” Kampanyası
	P004 Yaya Etkinlikleri	P13 “Etkinliklere Yürüyerek Gidiyorum” Kampanyası
		P14 Etkinlik Takvimi Projesi
		P15 Yaya Alanları Envanteri Oluşturulması Projesi
A04 Yürümeyi Yönetmek	P005 Yaya Ulaşımın Ölçülebilirliği	P16 Yaya Hareketlerinin Ölçülmesi Projesi
		P17 Yürünebilirlik Endeksi Projesi
		P18 Kurum İçi Paylaşım Sistemi Oluşturulması Projesi
	P006 Planlama Süreçlerinde Koordinasyon	P19 Kurum İçi ve Kurumlar arası Bilgi ve Deneyim Paylaşımı Etkinlikleri
		P20 İzleme - Değerlendirme Komisyonu Projesi

Tablo 1 Amaçlara ve Politika Önlemlerine Göre Projeler

Resim 4 Büyükçekmece Akçansa Mehmet Akif Ersoy İlkokulul Çevresi Prova Uygulama Öncesi ve Sonrası

Bu projeye, bir ya da birden fazla okulun (ilkokul, ortaokul ve lise) bulunduğu alanlarda yapılacak fiziki müdahaleler ve trafik uygulamalarıyla okul çevrelerinin öğrenciler, veliler ve öğretmenler için güvenli hâle getirilmesi hedefleniyor.

İBB, bu vizyondan hareketle okula güvenli yaya erişimi konusunda birçok pilot uygulamayı hayata geçirdi. Bunlardan biri, öncesinde prova uygulaması yapılarak hayata geçirilen Büyükçekmece Akçansa Mehmet Akif Ersoy İlkokulu Güvenli Okul Projesi. Bu projeye, Marmara Belediyeler Birliği'nin çağrısıyla başvuruldu ve süreç, Global Designing Cities Initiative

(GDCI) ve Superpool işbirliği ile sokak dönüştürme projesi kapsamında ilerledi. 2023 Avrupa Hareketlilik Haftası'nda projenin uygulama projesinin açılışı gerçekleştirildi; 2024 yılı Avrupa Hareketlilik Haftası'ndaysa kalıcı uygulama tamamlandı.

Proje kapsamında; ağır vasıtaların okul bölgesine girişi engellendi ve gerekli uyarı panoları konuldu, kaldırımlar ve dönüş kurplar yaya güvenliği doğrultusunda genişletildi, okul bölgesinde farkındalığın artırılmasıyla bu bölgede araçların kontrollü olarak sokaklara giriş yapılması sağlandı ve yaya alanlarının artırılmasıyla güvenli yaya ve okul bölgesi oluşturuldu.

Buradaki proje alanı, Büyükçekmece'de Eğitim Sokak'taki Akçansa Mehmet Akif Ersoy İlköğretim Okulu ve çevresini kapsıyor. Bölgenin ana caddelerle bağlantısı düşünülerek öncelikli olarak yaya güvenliği sorununun çözülmesi ve dezavantajlı grup olarak tanımlanan ilköğretim öğrencilerinin okula yürüyerek ulaşması hedefleniyor. Projenin prova uygulaması öncesinde; muhtar, öğretmenler, veliler ve esnaftan oluşan bir gruba yönelik 50 adet anket yapıldı. Anket sonuçları bölgede, okulun önünden geçen ağır tonajlı araçlara çözüm bulunması, yaya yollarının tasarlanması, okul çevresine oturma elemanlarının konulması gibi beklentilerin olduğunu gösterdi.

Resim 5 Büyükçekmece Akçansa Mehmet Akif Ersoy İlkokulu Çevresi Kalıcı Uygulama Öncesi ve Sonrası

Tüm bu değerlendirmeler ve yerinde yapılan etütler sonucunda teknik ekip tarafından güvenli okul projesinin prova uygulaması hazırlandı. Prova uygulamasıyla 320 m² alan paylaşımlı sokak, kaldırım harici 120 m² alan ise yaya alanı olarak bölgeye kazandırıldı. (Resim 4).

Prova uygulamasının açılışının ardından, 2024 Mayıs – Haziran aylarında kalıcı uygulamaya yönelik ikinci anket çalışması yapıldı. Okul idaresine teslim edilen anket formları doğrultusunda velilerden ve öğretmenlerden geri bildirimler alındı; burada ortaya çıkan olumlu sonuçlar doğrultusunda kalıcı uygulama kararı verildi. Kalıcı

uygulama kapsamında, Eğitim Sokak ve Havuzaltı Sokak'ın kesiştiği alanda yükseltilmiş kavşakla geçici kaldırım alanları kalıcı olarak uygulandı. Bu alanlarda oturma elemanları yerleştirildi ve bitkilendirme çalışmaları yapıldı (Resim 5).

Son Söz Olarak;

Üst ölçekli planlarda ve politika belgelerinde, savunmasız yol kullanıcıları için trafik güvenliğinin zayıf olduğu yerlerde, kamusal meydanlar ve yaya altyapısı için yeni tasarımlar geliştirilmesi, yeterince temsil edilemeyenlerin (engelli, yaşlı, kadın, çocuk) ihtiyaçlarına yönelik çözümler üretilmesi, temel ilkelerden biridir.

Bu kapsamda kurulmuş olan İBB Yaya Erişimi Şefliği'nin karşılamayı önüne koyduğu, yaya odaklı ulaşım türünü önemseyen, arazi kullanımında yürüme mesafesinde erişilebilirliği artıran, yürünebilirliğin konfor ve güvenlik şartlarını iyileştiren eylem planlarına ve uygulamalara ihtiyaç, artarak devam etmektedir.

Notlar

- 1 Talepler www.yayaduragi.ibb.istanbul adresi üzerinden toplanmaktadır.